

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

**EMELT SZINTŰ ÍRÁSBELI
ÉRETTSÉGI MINTAFELADATOK**

**A 2024. JANUÁR 1-TŐL
BEVEZETÉSRE KERÜLŐ
VIZSGAKÖVETELMÉNYEK SZERINT**

MINTAFELADATOK

SZÖVEGÉRTÉSI ÉS NYELVI-IRODALMI MŰVELTSÉGI FELADATSOR

Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, és válaszoljon a kérdésekre!

TOMPA MIHÁLY¹: IKARUS.²

Vergődöm a tenger dagályán,
Sirom nem lát remegni gyáván,
Bátran nézek bele...
A mélységtől sem fél, ki, mint én,
Föl a napig repüle szintén,
És nem szédült feje.

Fent, fent valék... alázuhantam!
Elmulhatok: megvan jutalmam;
Jelezve a siker...
Szép: akinek jut a dicső vég,
De azzal is köz a dicsőség,
Ki gondol, kezd, - ki mer.

Ülénk a bús sziget homokján,
S a vízre bámultunk... okolván
Sokért a végzetet;
A túlpárt...! tenger nyomta távol,
Mít nem repül át, meg se lából,
Ki földre született.

Repülni...! hah...! teremts magadnak,
Mít természet, sors megtagadtak!
S én, - szárnyat alkoték;
A föld színét elhagyva lábam;
Győzelmi zaj hangzék utánam...
- Hódítva volt a lég.

A szárny emelt, - vágytam s repültem,
Lázás gyönyörtől részegültem,
Nem félve, látva bajt;

¹ Tompa Mihály 1817-1868 között élt.

² Tompa Mihály a kéziratban a cím után pontot tett.

Minotaurusz palotájának építője Daidalosz, akit Mínosz király fogva tart fiával, Ikarossal együtt Kréta szigetén. Az apa jó mesteremberként szárnyakat tervez, hogy repülve hagyják el a szigetet. „Középre tarts!” - inti gyermekét, akit azonban magával ragad a repülés nagyszerűsége és túl közel repül a naphoz. A viasz a szárnyakon megolvad, és a fiú a tengerbe zuhan. Az apa fájdalomában megátkozza a találmányt, s egész életében gyászolja a fiát.

Fent a magasban, mind magasban,
A föld fiát hogy béavassam
A lég titkába majd.

De, - illetvén, mi illehetlen:
A büszke nap boszús-ijedten
Kél, üldöz és nyilaz...
Szárnyam sivít, izekre tágúl.
S leválik... a tüzes sugártúl
Megolvadt a viasz!

... Vergődöm, - vívok szél- s dagálllyal,
De rajtam új kéj futkos által:
Mily fennség...! mily esés...!
Hogy ezt felejtéssel takarja:
Tenger mélysége, ég haragja,
S veszem: - mind mind kevés!

A hullám a száraz felé tart,
S titkát fű-fával közli a part,
Énekli a madár;
Völgybe s oromra könnyen ér el,
S a szívbe szállván ingerével:
Tenyészt, mint napsugár.

Élet jön a meddő szünetre...
A gondolat meg van születve,
Nagy, munkás és örök;
Leend sok, aki fenn se szédül,
Nem retteg a menny fellegétül,
Bár villámlik, dörög.

Betöltve éltem hívatása! -
A víz sirom hadd ássa, ássa...
Kőszirt leszek neki;
Hadját, melyet szétzúza bennem,
Ijedt, zajongó rendületben
A felhőkig veti.

S lész a hab is, mely rám özönlék,
Hogy elrejtsem: - felőlem emlék!
Vész, bíz ha szendereg,
Vagy foly köztük szilaj csatázás,
Örökre zeng itt a kiáltás.
Halandók, merjetek!

(1863)

Tompa Mihály összes költeményei 1-2. Nemzeti Tankönyvkiadó 1994. 327-329.

<https://mek.oszk.hu/01100/01101/html/02.htm#259>

1. Fogalmazza meg az alábbi idézet és irodalomtörténeti ismeretei alapján Tompa Mihály munkásságának, lírájának két jellegzetességét! Említsen egy további verscímet is a szövegben előforduló címeken túl!

„A haza fogalma, sorsa többnyire akkor készíti megszólalásra a költőket, amikor a történelem próbára teszi a nemzetet. Tompa korában a forradalom, a szabadságharc lehetett az egyik élmény és ihlető, azután a bukás fájdalma, egy évtizeddel később pedig a feltámadó reménység adhatott lökést a közügyek lírai megjelenítésének. A küzdelem, a harc, a lelkesítés állt Petőfi gondolatvilágának középpontjában; Tompát – akárcsak Vörösmarty Mihályt és Arany Jánost – a fenyegető veszélyek miatti aggodalom, a veszteség keserősége, a nemzethalál víziója és a csendes ellenállás kötelezettsége foglalkoztatta.

A bukás után felértékelődik a költészet szerepe, s Tompa felismeri a reá váró nemzeti küldetést népe, olvasói körében. A *gólyához* című versével megjelenik költészetének új hangvétele, amelynek leglátványosabb jellemzője az elégikus, allegorikus kifejezésmód, valamint a nemzeti közérzet megszólaltatása. Felismeri, hogy „Tört virághoz hullt levélhez / A nyájas dal hasztalan szól” (*Hallgass...*), igazodik tehát a helyzetből fakadó kötelezettséghez; elsirat és biztat, keresi a folytatáshoz az erőforrásokat. Nem hagyja szó nélkül a fájdalmas tapasztalatokat, a széthúzást, a meghasonlást, az elvándorlást, hangot ad a leigázott nemzet siralmának.” (Kováts Dániel)

Forrás: Kováts Dániel (2017). Tompa Mihály hona és honszeretete. *Honismeret*, 2017/4. (oldalszám nélkül) <https://honismeret.hu/honismeret-folyoirat/tompa-mihaly-hona-es-honszeretete> (Utolsó letöltés ideje: 2021.07.14.)

Tompa Mihály munkásságának, lírájának két jellegzetessége:

(2 pont)

Tompa Mihály egy további versének címe:

(1 pont)

2. Az *Ikarus* című Tompa-vers az ókori mitológiából megismert *Daidalosz és Ikarosz* történet feldolgozása.

a) Az európai kultúrkörben melyik ókori költő tette ismertté az említett mítoszt?

(1 pont)

b) Nevezze meg a fent említett költő kötetének címét, amelyben olvasható többek között Ikarosz története is!

(1 pont)

3. Vizsgálja meg a Tompa-verset! Milyen eltéréseket talál a költemény és a lábjegyzetben röviden ismertetett mítosz között? Két eltérést megfogalmazó válaszában természetesen építhet a mítosszal kapcsolatos meglévő tudására is!

(2 pont)

4. Hogyan támasztja alá a mítoszhoz képest Tompa Mihály a versszövegben a szemléletbeli változtatásokat? Két válaszelemet említsen!

(2 pont)

5. „A bukás után felértékelődik a költészet szerepe, s Tompa felismeri a reá váró nemzeti küldetést népe, olvasói körében [...] igazodik tehát a helyzetből fakadó kötelezettséghez; elsirat és biztat, keresi a folytatáshoz az erőforrásokat” – írja Kováts Dániel a felsejtető szövegben. Igazolja a vers alapján Kováts Dániel állítását!

(2 pont)

6. Figyelje meg a költemény versformáját!

a) Nevezzen meg három szövegfonetikai és vizuális költői eszközt!

(2 pont)

b) Milyen szerepük van a jelentésteremtésben a költemény szövegfonetikai, vizuális jellegzetességeinek?!

(1 pont)

c) Milyen érdekességet talál az alábbi rímpárban?

„Repülni...! hah...! teremts magadnak,
Mit természet, sors **megtagadtak!**”

(1 pont)

7. Vizsgálja meg Tompa versének műfaját! Támassza alá, hogy a vers rapszódiaként is értelmezhető! Nevezze meg a műfaj három, erre a versre is jellemző tulajdonságát!

(3 pont)

8. Vizsgálja meg az 1. és a 7. versszakot! Milyen alakzatokat talál bennük és közöttük? Hogyan segíti a vers értelmezését a 7. versszak?

Az alakzatok megnevezése:

A 7. versszak szerepének értelmezése:

(3 pont)

9. Állapítsa meg a tagmondatok közötti logikai-tartalmi viszonyt a szövegből vett összetett mondatban! Könnyítésül megszámoztuk a tagmondatokat!

Szép¹: akinek jut a dicső vég,²
De azzal is köz a dicsőség³,
Ki gondol, kezd,⁴ - ki mer.⁵

tagmondatok	alárendelés / mellérendelés	a viszony pontos megnevezése
	alárendelés	
1-3		
		társhatározó
3-5		
		kapcsolatos

(5 pont)

10. A szárny, szárnyalás költői képe számos irodalmi alkotásban megfigyelhető. Nevezze meg az alábbi részletek szerzőit és oldja meg az idézetekhez kapcsolódó feladatokat is!

A mű szerzője	Idézet	Feladat
	„Nyisd fel hát karodnak, Szentséges markodnak Áldott zárját, Add meg életemnek, Nyomorult fejemnek Letört szárnyát. Repülvén áldjalak, Élvén imádjalak Vétek nélkül, Kit jól gyakorolván Haljak meg nyugodván Bűnön kívül.”	Nevezze meg az alábbi csoportosított szavak szófaját! áldott, nyomorult, letört szófaj: _____ repülvén, élvén, gyakorolván, nyugodván szófaj: _____

	„ <u>Lelkünk szárny</u> , mely az ég felé viszen. S mi ahelyett, hogy törnénk fölfelé, Unatkozunk, s hitvány madár gyanánt Posvány iszapját szopva éldegéljük?”	Nevezze meg az idézetben aláhúzott szókép fajtáját! Szókép: _____
	„Most, ha adná is már, késő: Egy nyugalom vár, a végső: Mert hogy’ szálljon, Bár kalitja már kinyitva, Rab madár is, szegett szárnyon?”	Nevezze meg, melyik versből való az idézet! A mű címe: _____
	„de mégis útnak indul, mint akit szárny emel, s hiába hívja árok, maradni úgyse mer, s ha kérdezed, miért nem? még visszaszól talán, hogy várja őt az asszony s egy bölcsebb, szép halál.”	Milyen sorfajtaban íródott ez a költemény? A sorfajta megnevezése: _____

(6 pont)

11. Hasonlítsa össze Tompa Mihály versének 4-5. versszakát Madách Imre *Az ember tragédiája* XIII. színéből vett idézettel! Értelmezze, hogy a repülés metafora és a létértelmezés hogyan kapcsolódik össze a két kiemelt műrészletben!

„ÁDÁM
Ki mondja ezt? előre hát, előre:
Csak addig fáj, míg végképp elszakad,
Mely a földhöz csatol, minden kötél. –
De, hajh, mi ez, lélekzetem szorul,
Erőm elhagy, eszméletem zavart,
Több volna-é mesénél Anteus,³
Ki addig élt csak, míg a föld porával
Érintkezett?”

³ Nagy erejű görög mitológiai alak, Gaia és Poszeidón gyermeke, aki, ha ereje csökkenőben volt, a földet megérintve visszakapta erejét.

(3 pont)

12. Keresse meg és másolja ki azt a sort az Ikarus című versből, amely az alábbi idézetekkel azonos/hasonló tartalmú!

Idézetek más költőktől	Szövegrészlet a műből (maximum 2 sor)
„Csak akkor születtek nagy dolgok, ha bátrak voltak, akik mertek. S ha százszor tudtak bátrak lenni, Százszor bátrak és viharvertek.” (Ady Endre)	<hr/> <hr/>
Öröm - s reménytől reszketett a lég, Megszülni vágyván a szent szózatot, Mely által a világot mint egy új, egy Dicsőbb teremtés hangján üdvözölje. Hallottuk a szót. Mélység és magasság Viszhangozák azt. (Vörösmarty Mihály)	<hr/> <hr/>
„és Egyetemed fenekébe hulltam, a világ alsó részeibe szállván, ki fenn csücsültem vala koronáján!” (Babits Mihály)	<hr/> <hr/>

(3 pont)

13. Nevezzen meg – szerzőjével együtt – két olyan 20-21. századi epikai és/vagy drámai alkotást, amelyben az irodalom bölcsőjéből – a mitológiából és/vagy a Bibliából – merítette témáját a szerző! A magyar és a világirodalomból is választhat. Ügyeljen a nevek hibátlan írására!

(2 pont)

Összesen: 40 pont

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEG ALKOTÁSA

Értelmezze Weöres Sándor költeményét! Elemzésében mutassa be, hogy a versben miként kapcsolódik össze a két műfaj, a siralom (siratóének) és a bölcsődal! Térjen ki a mű meghatározó motívumainak és retorikai eszközeinek jelentésképző szerepére is!

Fogalmazása 600-800 szó terjedelmű legyen!

Weöres Sándor: Mária siralma

Nem tudtam a búról,
most a bú megölel,
halványsággal belehel.
Jaj nekem, én fiam,
égi virágszál,
igen elváltoztál,
messzire távoztál.
Iszonyú vasszegek
törik a csontodat,
facsarják izmodat,
jaj én fiam, én fiam,
feketülő vérrrel
csombókos a hajad.
Az éjjel álmomban
kicsi baba voltál,
fürdettelek téged
egy nagy tekenőben.
Abban a nagy tekenőben
tükrözött az égbolt,
jaj én fiam, én fiam,
két szemed is kék volt.
Gonoszok lándzsája
szúrja át a melled,
gyere vissza, jaj én fiam,

maradj anyád mellett.
Álmomban csókoltam
apró dundi lábad,
mosolygott a csöpp szád,
jaj én fiam, én fiam,
hadd menjek utánad.
Véred hullása
szemeim sirása,
szép arcodnak hervadása
szivem szakadása.
Gógicsélve heverésztél
két karomba dőlve,
hullt, csak hullt a zápor könnyem
a nagy tekenőbe.
Rászegeztek a keresztre,
nem igaz, nem, nem,
jaj nekem, megfulladok,
fogjatok föl engem.
Szíved fárad,
karod is kiszárad,
éjfél tájban sötét hollók
tépázzák a vállad.
Jaj nekem, én fiam,
jaj én fiam.

Forrás: Weöres Sándor: *Egybegyűjtött költemények I.*, Helikon Kiadó, Budapest, 2013. 193-194.

Weöres Sándor (Szombathely, 1913 – Budapest, 1989) Kossuth- és Baumgarten-díjas költő, író, műfordító, irodalomtudós

VAGY

MŰÉRTTELMEZŐ SZÖVEGALKOTÁS: ÖSSZEHASONLÍTÓ ÉRTTELMEZÉS

Értelmezze az alábbi költeményeket! Elemezze bennük toposzaik lehetséges jelentéseit, valamint a költői én és a megjelenített táj viszonyát! Összehasonlításában térjen ki a tájleírás eszközeire és az alkotások poétikai sajátosságaira!

Megoldása 600-800 szó terjedelmű legyen!

Berzsenyi Dániel: A közelítő tél

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak,
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labirinth, s balzsamos illatok
Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
Nem bűg gerlice, és a füzes ernyein
A csermely violás völgye nem illatoz,
S tükrét durva csalét fedí.

A hegy boltozatin néma homály borong.
Bíbor thyrusain nem mosolyog gerezd.
Itt nemrég az öröm víg dala harsogott:
S most minden szomorú s kiholt.

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!
Minden csak jelenés; minden az ég alatt,
Mint a kis nefelejcs, enyész.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít,
Itt hágy szép tavaszom: még alig ízleli
Nektárját ajakam, még alig illetem
Egy-két zsenge virágait.

Itt hágy, s vissza se tér majd gyönyörű korom.
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
Sem béhunyt szememet fel nem ígézheti
Lollim barna szemöldöke!

(1804 után)

Szövegközlések: *Berzsenyi Dániel összes versei.*
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 85.
oldal

Juhász Gyula: Ősz

Opálos színei bágyadt ködében
Leszáll reám a kora alkonyat,
Kései tűzrózsák nyílnak a réten
S az égen a mély csöndesség fogad.
Nagy topolyafák gallya hullong gyéren
És sötétben hallgat a tó
S a kolomp úgy méléz a lomha légben,
Mint altató.

Hús szele húz át az ősznek a réten,
Fázik a lelkem, érzi a deret,
Keresnék valamit a messzeségben,
Kihunyt fényt, elnémult üzenetet...
Oly hirtelen borult az est fölém
S az ősz oly gyorsan rámtalált,
Úgy állok itt a hervadó vidéken,
Mint a topolyafák.

(1908)

Juhász Gyula összes versei. Szépirodalmi
Könyvkiadó, Budapest, 1959. 151. oldal

REFLEKTÁLÓ SZÖVEG ALKOTÁSA

Hősök és antihősök az orosz irodalomban

„A konkrét példák említése előtt magyarázatot igényel az „antihős” fogalma is. Ez a fenomén nem az egyes művekben fölléptetett „negatív” szereplőket, a „hős” ellenlábait jelenti, hanem olyan karaktert, amely ugyanúgy kristályosodási pontja a kérdéses műnek (regény, dráma, novella), mint más esetekben a „hős”, de morálisan nem igazolható vagy erősen ambivalens filozófiát, világszemléletet képvisel. Példaként említhetjük Byron *Káin* (1821) című drámai költeményét, melyben a testvérgyilkos bibliai alak kerül a mű fókuszpontjába, s az ő nézőpontjából értelmeződik újra az ismert történet. Az olvasó nem tud egészen függetlenedni a grandiózus figura vívódásainak, benső világának, gyötrő kérdéseinek hatásától, s mivel nem gonosztevőként ábrázolja a szerző, ezért bizonyos mértékig a részvét és a szánalom is felébred iránta a befogadóban. Ám ugyanakkor ez nem olyan részvét és szánalom, amilyent Oidipusz, Antigoné vagy Hamlet iránt érezhetünk, mert Káin nem a (vak) sors, a kötelesség vagy valamely végzetes tévedés, esetleg az isteni parancs téves értelmezése miatt válik testvérgyilkossá, hanem a saját nagyra nőtt Én-jének, önnön kételyeinek, az Isten rendje elleni lázadásnak minden mást eltakaró sürgetésére – vagyis ebben az esetben az akarás volt a tett hajtóereje...

Puskin verses regényének, a Jevgenyij Anyeginnek (1833) a főhőse már a saját korában, majd a közvetlen utána következő nemzedék körében is komoly vitákat váltott ki: Anyegin alakrajzának bonyolultságát sokan negatív irányban interpretálták, „antihőst” láttak benne („szívtelen”, „hideg”, „száraz”, „önző” lény). Puskin első igazi értő kritikusa, Visszarion Belinszkij viszont éppen azt tartja a költő legnagyobb érdemének, hogy szakít a sablonos szembeállítással – elvetemült szörnyeteg versus gáncs nélküli hős –, és művében embereket ábrázol nagy lélektani hitelességgel.”

Forrás: Dukkon Ágnes 2020. Hősök és antihősök az orosz irodalomban. In: Szvák Gyula (szerk.) 2020. *Orosz hősök és antihősök. Tanulmányok a 25/3. évfordulóra*. Russica Pannonicana. 16–18.

(A feladathoz igazított részletek.)

Milyen tulajdonságok, jellemzők alapján nevezhető egy irodalmi alak antihősnek? Értelmezze az irodalmi antihősök jelentőségét az epikus, illetve drámai művek kompozíciójában (történetformálás, értékszerkezet)! Kifejtésében öt irodalmi példával támassza alá álláspontját, s reflektáljon a fenti szövegrészletre is!

Megoldása összesen 250–450 szó terjedelmű legyen!

MEGOLDÁSOK:

SZÖVEGÉRTÉSI ÉS NYELVI-IRODALMI MŰVELTSÉGI FELADATSOR

Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, és válaszoljon a kérdésekre!

TOMPA MIHÁLY⁴: IKARUS.⁵

Vergődöm a tenger dagályán,
Sirom nem lát remegni gyáván,
 Bátran nézek bele...
A mélységtől sem fél, ki, mint én,
Föl a napig repüle szintén,
 És nem szédült feje.

Fent, fent valék... alázuhantam!
Elmulhatok: megvan jutalmam;
 Jelezve a siker...
Szép: akinek jut a dicső vég,
De azzal is köz a dicsőség,
 Ki gondol, kezd, - ki mer.

Ülénk a bús sziget homokján,
S a vízre bámultunk... okolván
 Sokért a végzetet;
A túlpárt...! tenger nyomta távol,
Mít nem repül át, meg se lából,
 Ki földre született.

Repülni...! hah...! teremts magadnak,
Mít természet, sors megtagadtak!
 S én, - szárnyat alkoték;
A föld színét elhagyva lábam;
Győzelmi zaj hangzék utánam...
 - Hódítva volt a lég.

A szárny emelt, - vágytam s repültem,
Lázás gyönyörtől részegültem,

⁴ Tompa Mihály 1817-1868 között élt.

⁵ Tompa Mihály a kéziratban a cím után pontot tett.

Minotaurusz palotájának építője Daidalosz, akit Mínosz király fogva tart fiával, Ikarossal együtt Kréta szigetén. Az apa jó mesteremberként szárnyakat tervez, hogy repülve hagyják el a szigetet. „Középre tarts!” – inti gyermekét, akit azonban magával ragad a repülés nagyszerűsége és túl közel repül a naphoz. A viasz a szárnyakon megolvad, és a fiú a tengerbe zuhan. Az apa fájdalmában megátkozta a találmányt, s egész életében gyászolja a fiát.

Nem félve, látva bajt;
Fent a magasban, mind magasbban,
A föld fiát hogy béavassam
A lég titkába majd.

De, - illetvén, mi illethetlen:
A büszke nap boszús-ijedten
Kél, üldöz és nyilaz...
Szárnyam sivít, izekre tágúl.
S leválik... a tüzes sugártúl
Meglövadt a viasz!

... Vergődöm, - vívok szél- s dagálllyal,
De rajtam új kéj futkos által:
Mily fennség...! mily esés...!
Hogy ezt felejtéssel takarja:
Tenger mélysége, ég haragja,
S vesztem: - mind mind kevés!

A hullám a száraz felé tart,
S titkát fű-fával közli a part,
Éneklő a madár;
Völgybe s oromra könnyen ér el,
S a szívbe szállván ingerével:
Tenyészt, mint napsugár.

Élet jön a meddő szünetre...
A gondolat meg van születve,
Nagy, munkás és örök;
Leend sok, aki fenn se szédül,
Nem retteg a menny fellegétül,
Bár villámlik, dörög.

Betöltve éltem hívatása! -
A víz sirom hadd ássa, ássa...
Köszirt leszek neki;
Hadját, melyet szétzúza bennem,
Ijedt, zajongó rendületben
A felhőkig veti.

S lesz a hab is, mely rám özönlék,
Hogy elrejtsem: - felőlem emlék!
Vész, bíz ha szendereg,
Vagy foly köztük szilaj csatázás,
Örökre zeng itt a kiáltás.
Halandók, merjetek!

(1863)

Tompa Mihály összes költeményei 1-2. Nemzeti Tankönyvkiadó 1994. 327-329.

<https://mek.oszk.hu/01100/01101/html/02.htm#259>

1. Fogalmazza meg az alábbi idézet és irodalomtörténeti ismeretei alapján Tompa Mihály munkásságának, lírájának két jellegzetességét! Említsen egy további verscímet is a szövegben előforduló címeken túl!

„A haza fogalma, sorsa többnyire akkor készíti megszólalásra a költőket, amikor a történelem próbára teszi a nemzetet. Tompa korában a forradalom, a szabadságharc lehetett az egyik élmény és ihlető, azután a bukás fájdalma, egy évtizeddel később pedig a feltámadó reménység adhatott lökést a közügyek lírai megjelenítésének. A küzdelem, a harc, a lelkesítés állt Petőfi gondolatvilágának középpontjában; Tompát – akárcsak Vörösmarty Mihályt és Arany Jánost – a fenyegető veszélyek miatti aggodalom, a veszteség keserősége, a nemzethalál víziója és a csendes ellenállás kötelezettsége foglalkoztatta.

A bukás után felértékelődik a költészet szerepe, s Tompa felismeri a reá váró nemzeti küldetést népe, olvasói körében. A *golyához* című versével megjelenik költészetének új hangvétele, amelynek leglátványosabb jellemzője az elégikus, allegorikus kifejezőmód, valamint a nemzeti közérzet megszólaltatása. Felismeri, hogy „Tört virághoz hullt levélhez / A nyájas dal hasztalan szól” (*Hallgass...*), igazodik tehát a helyzetből fakadó kötelezettséghez; elszírat és biztat, keresi a folytatáshoz az erőforrásokat. Nem hagyja szó nélkül a fájdalmas tapasztalatokat, a széthúzást, a meghasonlást, az elvándorlást, hangot ad a leigázott nemzet siralmának.” (Kováts Dániel)

Forrás: Kováts Dániel (2017). Tompa Mihály hona és honszeretete. *Honismeret*, 2017/4. (oldalszám nélkül) <https://honismeret.hu/honismeret-folyoirat/tompa-mihaly-hona-es-honszeretete> (Utolsó letöltés ideje: 2021.07.14.)

Lehetséges válaszelemek:

- Tompa Mihály a költői triász tagja Petőfi és Arany mellett
- a népnemzeti költészet művelője
- költészetének egyik ihletője a szabadságharc elbukásának fájdalma
- a szabadságharc bukása után sem hallgat el, életben tartja a harc emlékét
- a nemzethalál víziója foglalkoztatta
- küldetéses költő
- elégikus, allegorikus kifejezőmód jellemzi
- *A madár, fiaihoz / Levél egy kibujdosott barátom után* / más vers is elfogadható

Adható 3, 2, 1, 0 pont

Minden más, jó válaszelem elfogadható.

2. Az Ikarus című Tompa-vers az ókori mitológiából megismert Daidalosz és Ikarosz történet feldolgozása.

a) Az európai kultúrkörben melyik ókori költő tette ismertté az említett mítoszt?

Publius Ovidius Naso / Ovidius

Adható 1, 0 pont

b) Nevezze meg a fent említett költő kötetének címét, amelyben olvasható többek között Ikarosz története is!

Átváltozások /Metamorphoses

Adható 1, 0 pont

3. Vizsgálja meg a Tompa-verset! Milyen eltéréseket talál a költemény és a lábjegyzetben röviden ismertetett mítosz között? Két eltérést megfogalmazó válaszában természetesen építhet a mítosszal kapcsolatos meglévő tudására is!

Lehetséges válaszelemek:

- Mint ahogy a cím is utal rá, csak Ikarus a vers szereplője, az apa alakja hiányzik
- Már nem szorul apai gyámolításra, felnőtt férfi, aki tettéért felelősséget vállal
- Ő készíti el a szárnyakat is a szabaduláshoz.
- A zuhanás ellenére is büszke a tettére.
- Ikarus hiszi, hogy bukása ellenére fennmarad a neve

Adható 2, 1, 0 pont

Minden más, helytálló megállapítás is elfogadható.

4. Hogyan támasztja alá a mítoszhoz képest Tompa Mihály a versszövegben a szemléletbeli változtatásokat? Két válaszelemet említsen!

Lehetséges válaszelemek:

- az egész költemény Ikarus monológja
- a tengerbe hulló főhős utolsó gondolatait közvetíti a halála előtt
- nem a halálfélelem és a megbánás monológja
- a tett és a merészség dicsérete szól a versből

Adható 2, 1, 0 pont

Minden más, helytálló megállapítás is elfogadható.

5. „A bukás után felértékelődik a költészet szerepe, s Tompa felismeri a reá váró nemzeti küldetést népe, olvasói körében [...] igazodik tehát a helyzetből fakadó kötelezettséghez; elsirat és biztat, keresi a folytatáshoz az erőforrásokat” – írja Kováts Dániel a felvezető szövegben. Igazolja a vers alapján Kováts Dániel állítását!

Lehetséges válaszelemek:

- Ikarus vállalásának és sorsának megidézése allegorikus
- Tompa Mihály az allegória eszközével élve rejtetten beszél a közelmúlt, a szabadságharc és az azt követő önkényuralom éveiről
- Ikarus a bátor, a szabadságért küzdő ember allegorikus alakja a versben
- Az allegória a 9. versszakban az „Élet jön a meddő szünetre...” vált át magyarázatba: lehet sok bátor Ikarus, aki követi majd az első szállni vágyó, szabadságért küzdő ember sorsát
- A szabadság gondolata már kiirthatatlan: „A gondolat meg van születve”
- Ikarus tette a bukás ellenére is példa mindenkinek: „Halandók, merjete!” – hangzik Tompa biztatása kortársai számára

Adható 2, 1, 0 pont

Minden más, tartalmában helytálló válasz elfogadható.

6. Figyelje meg a költemény versformáját!

a) Nevezzen meg három szövegfonetikai és vizuális költői eszközt!

Lehetséges válaszelemek:

- eltérő hosszúságú sorok
- kipontozások (három pont)
- gondolatjelek
- felkiáltójelek

b) Milyen szerepük van a jelentésteremtésben a költemény szövegfonetikai, vizuális jellegzetességeinek?

Lehetséges válaszelemek:

- a lírai én belső zaklatottságáról árulkodnak
- dinamizmust adnak a versnek
- erőteljes érzések szólalnak meg

a) Három formai jegy megnevezéséért 2 pont, kettőért 1 pont adható, egy formai jegy megnevezése nem ér pontot.

b) A jelentésteremtő szerep megfogalmazásáért további 1 pont adható.

Adható 3, 2, 1, 0 pont

Minden más, tartalmában helytálló válasz elfogadható.

c) Milyen érdekességet talál az alábbi rímpárban?

„Repülni...! hah...! **teremts magadnak,**
Mit természet, sors **megttagadtak!**”

négy szótagos rím – magánhangzók teljesen egyeznek, mássalhangzók hangzása egyezik (asszonánc) / nőrím –u/-u

Az asszonánc felismerése ér egy pontot.

Adható 1, 0 pont

7. Vizsgálja meg Tompa versének műfaját! Támassa alá, hogy a vers rapszódiaaként is értelmezhető! Nevezze meg a műfaj három, erre a versre is jellemző tulajdonságát!

Lehetséges válaszelemek:

- az ódai műfajok közé tartozik, tárgya nagyszerű, fenséges
- hangvétele szenvedélyes
- hangneme emelkedett, ünnepélyes
- a zaklatottság, az érzelmek és gondolatok szenvedélyes hullámozása, sokszor egymással ellentétes érzelmek jellemzik
- a gondolatok, érzelmek hullámozása szétfeszíti a szabályos szerkezetet

- gyakoriak az eltérő hosszúságú sorok
- nagy szerep jut a kérdéseknek, felkiáltásoknak, fokozásnak, ismétlésnek

Adható 3, 2, 1, 0 pont

8. Vizsgálja meg az 1. és a 7. versszakot! Milyen alakzatokat talál bennük és közöttük? Hogyan segíti a vers értelmezését a 7. versszak?

Lehetséges válaszelemek:

- ismétlés, párhuzam, ellentét
- a fenn és lenn, a múlt és a jelen szembeállítása
- a 7. versszak, a költemény középpontja (6-5), két nagy egységre tagolja a verset
- a lírai énre váró jövő a halál, ennek ellenére mégis példaként állítódik a magatartása, bátorsága mindenki elé

Két-három alakzat megnevezéséért 1 pont adható, egy alakzat megnevezése nem ér pontot. A szerkezeti egységek felismeréséért és az értelmezésért további 2 pont adható.

Adható 3, 2, 1, 0 pont

9. Állapítsa meg a tagmondatok közötti logikai-tartalmi viszonyt a szövegből vett összetett mondatban! Könnyítésként megszámoztuk a tagmondatokat!

Szép¹: akinek jut a dicső vég,²
De azzal is köz a dicsőség³,
Ki gondol, kezd⁴ - ki mer.⁵

tagmondatok	alárendelés / mellérendelés	a viszony pontos megnevezése
1-2	alárendelés	alanyi
1-3	mellérendelés	ellentétes
3-4	alárendelés	társhatározó
3-5	alárendelés	társhatározó
4-5	mellérendelés	kapcsolatos

Adható 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont

10. A szárny, szárnyalás költői képe számos irodalmi alkotásban megfigyelhető. Nevezze meg az alábbi részletek szerzőit és oldja meg az idézetekhez kapcsolódó feladatokat is!

A mű szerzője	Idézet	Feladat
	„Nyisd fel hát karodnak, Szentséges markodnak	Nevezze meg az alábbi,

<p>Balassi Bálint</p>	<p>Áldott zárját, Add meg életemnek, Nyomorult fejemnek Letört szárnyát.</p> <p>Repülvén áldjalak, Élvén imádjalak Vétek nélkül, Kit jól gyakorolván Haljak meg nyugodván Bűnön kívül.”</p>	<p>csoportosított szavak szófaját!</p> <p>áldott, nyomorult, letört szófaj: melléknévi igenév</p> <p>repülvén, élvén, gyakorolván, nyugodván szófaj: határozói igenév</p>
<p>Vörösmarty Mihály</p>	<p>„<u>Lelkünk szárny</u>, mely az ég felé viszen. S mi ahelyett, hogy törnének fölfelé, Unatkozunk, s hitvány madár gyanánt Posvány iszapját szopva éldegéljünk?”</p>	<p>Nevezze meg az idézetben aláhúzott szóképfajtáját! Szókép: metafora</p>
<p>Arany János</p>	<p>„Most, ha adná is már, késő: Egy nyugalom vár, a végső: Mert hogy’ szálljon, Bár kalitja már kinyitva, Rab madár is, szegett szárnyon?”</p>	<p>Nevezze meg, melyik versből való az idézet!</p> <p>A mű címe: Epilógus</p>
<p>Radnóti Miklós</p>	<p>„de mégis útnak indul, mint akit szárny emel, s hiába hívja árok, maradni úgyse mer, s ha kérdezed, miért nem? még visszaszól talán, hogy várja őt az asszony s egy bölcsebb, szép halál.”</p>	<p>Milyen sorfajtaiban íródott ez a költemény?</p> <p>A sorfajta megnevezése: nibelungizált alexandrin / jambikus lejtésű, 13, 14 szótagú verssor, közepén erős sormetszettel; a sorok keresztrímese</p>

A négy szerző helyes megnevezése **2 pont**.

Három szerző megnevezése **1 pont**.

Két vagy annál kevesebb szerző megnevezésére nem adható pont.

Az öt feladat helyes megoldása **4 pont**

Négy feladat helyes megoldása **3 pont**.

Három feladat megoldása **2 pont**.

Két feladat megoldása **1 pont**.

Egy jó feladatra nem adható pont.

Adható pontok összesen: 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont

11. Hasonlítsa össze Tompa Mihály versének 4-5. versszakát Madách Imre *Az ember tragédiája* XIII. színéből vett idézettel! Értelmezze, hogy a repülés metafora és a létértelmezés hogyan kapcsolódik össze a két kiemelt műrészletben!

„ÁDÁM

Ki mondja ezt? előre hát, előre:

Csak addig fáj, míg végképp elszakad,

Mely a földhöz csatol, minden kötél. -

De, hajh, mi ez, lélekzetem szorul,

Erőm elhagy, eszméletem zavart,

Több volna-é mesénél Anteus,⁶

Ki addig élt csak, míg a föld porával

Érintkezett?”

Lehetséges válaszelemek:

- Egymásnak ellentmondó érzéseket fogalmaznak meg
- Ikarus a földtől való távolodást nagyszerű, felszabadító érzésként éli meg, hódításként nevezi meg a repülést, ami lehetőséget teremt az ember számára az ismeretlen területek megismerésére, meghódítására, kiteljesedésre. A mámoros boldogság, amit a siker miatt érzett, elnyomta a veszélyérzetet.
- Ádám az ürbe indul, tiszta szellem szeretne lenni, tisztában van vele, hogy a földi kötöttségek elszakítása fájdalmas lesz. Arra azonban nem gondol, hogy emberi mivoltától kell megválnia, a felemelkedés egyet jelent a fizikai halállal, a teljes megsemmisüléssel. Az ókori Anteus példájára való hivatkozás azt erősíti, hogy a föld, a szülőföld ad, adhat az embernek erőt, életet. Ádám visszatér a földre

Adható 3, 2, 1, 0 pont

Minden más kifejtett, helytálló megállapítás elfogadható, ami tartalmában ezekre az elemekre utal.

12. Keresse meg és másolja ki azt a sort az *Ikarus* című versből, amely az alábbi idézetekkel azonos/hasonló tartalmú!

Idézetek más költőktől	Szövegrészlet a műből (maximum 2 sor)
„Csak akkor születtek nagy dolgok, ha bátrak voltak, akik mertek. S ha százszor tudtak bátrak lenni, Százszor bátrak és viharvertek.” (Ady Endre)	„ Halandók merjete! ” vagy „ De azzal is köz a dicsőség, Ki gondol, kezd, - ki mer. ”

⁶ Nagy erejű görög mitológiai alak, Gaia és Poszeidón gyermeke, aki, ha ereje csökkenőben volt, a földet megérintve visszakapta erejét.

„Öröm - s reménytől reszketett a lég, Megszülni vágyván a szent szózatot, Mely által a világot mint egy új, egy Dicsőbb teremtés hangján üdvözlje. Hallottuk a szót. Mélység és magasság Viszhangozák azt.” . (Vörösmarty Mihály)	„A gondolat meg van születve.”
„és Egyetemed fenekébe hulltam, a világ alsó részeibe szállván, ki fenn csücsültem vala koronáján!” (Babits Mihály)	„Fent, fent valék... alázuhantam!”

Adható 3, 2, 1, 0 pont

13. Nevezzen meg – szerzőjével együtt – két olyan 20-21. századi epikai vagy drámai alkotást, amelyben az irodalom bölcsőjéből – a mitológiából és/vagy a Bibliából – merítette témáját a szerző! A magyar és a világirodalomból is választhat művet. Ügyeljen a nevek hibátlan írására!

Adható 2, 1, 0 pont

Minden helytálló válasz elfogadható. Egy szerző és cím együtt ér 1 pontot. Magyar szerző esetén elvárható a név hibátlan leírása, a vizsgázó csak ebben az esetben kap 1 pontot.

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEG ALKOTÁSA

Értelmezze Weöres Sándor költeményét! Elemzésében mutassa be, hogy a versben miként kapcsolódik össze a két műfaj, a siralom (siratóének) és a bölcsődal! Térjen ki a mű meghatározó motívumainak és retorikai eszközeinek jelentésképző szerepére is!

Fogalmazása 600-800 szó terjedelmű legyen!

Weöres Sándor: Mária siralma

Nem tudtam a búról,
most a bú megölel,
halványsággal belehel.
Jaj nekem, én fiam,
égi virágszál,
igen elváltotál,
messzire távoztál.
Iszonyú vasszegek
törik a csontodat,
facsarják izmodat,
jaj én fiam, én fiam,
feketülő vérrel
csombókos a hajad.
Az éjjel álmomban
kicsi baba voltál,
fürdettelek téged
egy nagy tekenőben.
Abban a nagy tekenőben
tükrözött az égbolt,
jaj én fiam, én fiam,
két szemed is kék volt.
Gonoszok lándzsája
szúrja át a melled,
gyere vissza, jaj én fiam,
maradj anyád mellett.
Álmomban csókoltam
apró dundi lábad,
mosolygott a csöpp szád,
jaj én fiam, én fiam,
hadd menjek utánad.
Véred hullása
szemeim sirása,
szép arcodnak hervadása
szivem szakadása.
Gógicsélve heverésztél
két karomba dőlve,
hullt, csak hullt a zápor könnyem
a nagy tekenőbe.
Rászegeztek a keresztre,

nem igaz, nem, nem,
jaj nekem, megfulladok,
fogjatok föl engem.
Szíved fárad,
karod is kiszárad,
éjfél tájban sötét hollók
tépázzák a vállad.
Jaj nekem, én fiam,
jaj én fiam.

Forrás: Weöres Sándor: *Egybegyűjtött költemények I.*, Helikon Kiadó, Budapest, 2013. 193-194.

Weöres Sándor (Szombathely, 1913 – Budapest, 1989) Kossuth- és Baumgarten-díjas költő, író, műfordító, irodalomtudós

JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ

A **Tartalom** értékelése során akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a vizsgázó a feladatban megadott szempontok mindegyikét releváns, értékelhető közlésben, meggyőzően kifejti, összefüggéseiben feltárja, azaz

1. bemutatja, hogy a versben miként kapcsolódik össze a két műfaj, a siralom (a siratóének) és a bölcsődal
2. kitér a mű meghatározó motívumainak és retorikai eszközeinek jelentésképző szerepére.

A feladatkiírás szempontjaira a vizsgázónak mindenképpen szükséges válaszelemeket adni; ezek hiánya tartalmi pontlevonásokkal jár.

A **Nyelvi minőség** (szövegszerkezet, nyelvi igényesség) értékelése az általános értékelési szempontok alapján történik.

Lehetséges válaszelemek:

A siralom (siratóének) és a bölcsődal összekapcsolódása a műben

- a planctusokban Mária a fiának, Krisztusnak megkínzása, megfeszítése és kereszthalála fölött érzett fájdalmát énekli meg, a Mária-bölcsődalokban pedig a Szent Szűz kicsi gyermekét csodálja, becézgeti, ringatja, altatja
- a Mária-altatók, bölcsődalok és -siralom egymást kiegészítve, alátámasztva jelen vannak az egyházi irodalomban és a népköltészetben egyaránt
- Weöres Sándor a 13. századi *Ómagyar Mária-siralom* sajátos parafrázisával és a 17–18. századi Mária-altatók imitálásával, a modern magyar nyelvbe való átültetésével szintén megteremti a siratóének és a bölcsődal szintézisét
- a Weöres-mű beszédhelyzetét meghatározza az alapélmény: Mária szemtanúja fia szenvedésének, látja a megfeszítettét, a kereszttől állva a fia szenvedését, agóniáját, ahogy lándzsával átszúrják a testét

- ahogy a Mária-bölcsődalok motívumaiban megtalálható megváltásmisztériumnak a képei beteljesednek a Mária-siralmakban, ugyanígy a Weöres-költeményben is szorosan összekapcsolódik a két műfaj: az Istenanya a fia szenvedését látva az éjjeli álmára emlékezik vissza, gyermekének csecsemőkorát idézi fel
- a múltbeli emlékek a kisgyermek és az édesanya szeretetteljes, bensőséges kapcsolatát jelenítik meg
- a versben látomászerűen jelennek meg az álomképek, arról az időszokról, amikor az Istenanya még óvó karjaiban tarthatta egyszülöttjét, meg tudta védeni őt: az alakja ezáltal egészen emberivé, hozzánk hasonlóvá lesz, így a műnek egy köznapi olvasata is lehetségessé válik
- a szenvedéstörténet naturalisztikus képei és a csecsemőkor meghitt, idilli életjelenetei egymást áthatva, átszőve, ellentétekre épülő szerkesztéssel jelennek meg a költeményben
- a nyugati kereszténység passióábrázolása Krisztusnak elsősorban nem az isteni, hanem az emberi vonásait erősíti fel; Weöres a versében tovább fokozza ezt: egészen földivé, evilágivá absztrahálja, dominánsan az emberi fájdalmat ábrázolja
- a mű szerepvers is egyben: az elbeszélő maga a líra én, a fiát elsirató anya, aki monodikus formában szól a fájdalomról
- a fájdalom tetőpontján zárul a monológ: a fia szenvedésének megrendítő képei mellett az anya gyötrelme a végsőkig fokozódik („jaj nekem, megfulladok, / fogjatok föl engem”)

A motívumok és a retorikai eszközök jelentésképző szerepe

- **a bölcsődalok motívumai** előremutatnak: utalnak a megváltás misztériumára, a szenvedéstörténetre és kereszthalálra: „Az éjjel álomban / kicsi baba voltál, / fürdettelek téged / egy nagy tekenőben. / Abban a nagy tekenőben / tükrözött az égbolt, / jaj én fiam, én fiam, / két szemed is kék volt”; „Gögicsélve heverésztél / két karomba dőlve, / hullt, csak hullt a zápor könnyem / a nagy tekenőbe”
- **a könny, a sírás motívuma** nemcsak a sírás fiziológiai leírását teszi lehetővé és szemléletessé, de az értelmezőt két szenvedéstörténetbe is bekapcsolják: a jézusi passiótörténetbe és Mária szenvedésébe („Véred hullása / szemeim sirása, / szép arcodnak hervadása / szívem szakadása”; „hullt, csak hullt a zápor könnyem”; a „jaj” indulatszó gyakori használata, összesen nyolc alkalommal stb.)
- **a tekenő** nem csupán a fürdetés, az élet képét hívja elő, hanem az elmúlását is: a koporsónak, a temetkezésnek eszközévé válik („fürdettelek téged / egy nagy tekenőben”; „hullt, csak hullt a zápor könnyem / a nagy tekenőbe”)
- az altatók hangzásvilágát jelenítik meg **a csecsemő- és kisgyermekkor világát idéző szavak**, valamint az álombeli fürdetés cselekménysora: nagy tekenő, kék szem, dundi láb, csöpp száj, szép arc, gögicsélés, „heverésztél / két karomba dőlve”
- **a virág** az egyetemes szerelem-, szeretet- és mulandóságjelkép mellett az „égi” jelzővel összekapcsolva az élet (a túlvilági lét) szimbóluma is egyben („égi virágszál)
- **„Gonoszok lándzsája szúrja át a melled” képe** eltér a bibliai hagyománytól, amelyben Jézus haláláról úgy győződtek meg a római katonák, hogy az oldalát szúrták át a lándzsával
- **a holló** irodalmi toposz: a fekete holló a hóhér, a halál, a hulla szimbóluma („éjfél tájban sötété hollók / tépázzák a vállad”)

- a művészi szöveg eszközei: a megszemélyesítés („a bú megölel / halványsággal belehel”; „vasszegek / törik a csontodat / facsarják izmodat), metaforák („fiam / égi virágszál”; „Véred bő hullása / szemeim sírása, / szép arcodnak hervadása / szívem szakadása”), metonímia („Gonoszok lándzsája / szúrja át a melled) és az érzelmi fokozás eszközeként az indulatszavak gyakori alkalmazása is megfigyelhető a költeményben („Jaj nekem, én fiam”; „jaj én fiam” stb.)
- a felütés hangneme, előbeszédszerű közvetlensége meghatározza a beszédmódot
- Mária fájdalmának retorikai kiterjesztése az a mozzanat, amikor a vers interpretációja során általánosságban is tudunk szólni az anyai fájdalomról, vagy veszteségélményről
- retorikai eszköz továbbá az elbeszélői státusz kijelölése: Mária elbeszéléséből, az ő szemszögéből ismerjük meg az eseményeket, a megváltásunk titkát: a fiának (a második isteni személynek) megtestesülését és az értünk vállalt kereszthalálát
- a szókinccsvizsgálat lehetővé teszi a köznapi, prózai és a művészi szöveg rekonstruálását: a szocilolektusok szövegbe emelése előbeszédszerűvé teszi a lírai én hangját; például a gyermeknyelvi szavak nyelvhasználat is jelen van („dundi”, „csöpp szád”), valamint választékossá válik a versszöveg a valódi tájszó használatával („csombókos”)
- az anyának szeretett fia iránti gyöngédségét jelzik a birtokos személyjeles megszólítások („fiam”), és a felfokozott érzelem, fájdalom jele a megszólítás gyakorisága (tízszer hangzik el)
- ellentétező párhuzam jellemzi a verset: már a nyitókép első két sorának szembeállítása expresszívvé teszi a költeményt: „Nem tudtam a búról / most a bú megölel”; hasonló erejű az „égi virágszál / igen megváltoztál” sorpár is
- mondatnailag párhuzamos szerkesztés: „Véred bő hullása / szemeim sírása”
- a fájdalom elemi erejét a „jaj én fiam, én fiam” háromszor visszatérő sóhaja, felkiáltása, illetve ennek variánsai jelzik („Jaj nekem, én fiam”; „jaj én fiam”)
- egyetlen verstömbben jelenik meg a mű
- a költemény az ősi magyaros verselés kétütemű, kötetlen szótagszámú formáját eleveníti fel
- a kötetlen szótagszám viszont bizonyos sajátosságokat is mutat: a verssorok többnyire hat-hét szótagúak, de előfordulnak hosszabb sorok is (nyolc szótagosak), és a kiemelés eszközeként rövidebbekkel is találkozunk („égi virágszál”), valamint a mű végén a felfokozott érzelmi állapot hatására, a zaklatottság jeleként csupán négy szótagszámra redukálódik a közlés („Szíved fárad”; „jaj én fiam”)
- a vers rím- és ritmusképletének kötetlenségében a rímtelen sorok mellett változatos rímtípusok is megjelennek (páros-, kereszt-, bokorrímek)
- a költő központozást használ, és az enjambement-ok jelenléte is megfigyelhető a műben

További megközelítési szempontok lehetnek

- a képi motívumok, az összetett költői képek több síkon értelmezhetők
- az összetett mondatszerkezetek lehetővé teszik az összérzetek megjelenítését
- a látomásos leírások expresszív eszközökkel történnek
- hivatkozások planctusokra (Jacopone da Todi: *Stabat Mater*; *Planctus Beatae Mariae*), szekvenciákra (*Stabat Mater Dolorosa*), biblikus elemekkel átítatott altatódalokra (Bornemisza Péter: *Énekecske gyermekek rengetésére*), Mária-bölcsődalokra (*A szép szűz Mária szent Fiának kezdetű 18. századi népének*; *Szűz Mária várja, várja kezdetű karácsonyi bölcsődal*)

VAGY

MŰÉRTTELMEZŐ SZÖVEGALKOTÁS: ÖSSZEHASONLÍTÓ ÉRTTELMEZÉS

Értelmezze az alábbi költeményeket! Elemezze bennük toposzaik lehetséges jelentéseit, valamint a költői én és a megjelenített táj viszonyát! Összehasonlításában térjen ki a tájleírás eszközeire és az alkotások poétikai sajátosságaira!

Megoldása 600-800 szó terjedelmű legyen!

Berzsenyi Dániel: A közelítő tél

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak,
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labyrinth, s balzsamos illatok
Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
Nem bűg gerlice, és a füzes ernyein
A csermely violás völgye nem illatoz,
S tükrét durva csalét fedí.

A hegy boltozatán néma homály borong.
Bíbor thyrusain nem mosolyog gerezd.
Itt nemrég az öröm víg dala harsogott:
S most minden szomorú s kiholt.

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!
Minden csak jelenés; minden az ég alatt,
Mint a kis nefelejcs, enyész.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít,
Itt hágy szép tavaszom: még alig ízleli
Nektárját ajakam, még alig illetem
Egy-két zsenge virágait.

Itt hágy, s vissza se tér majd gyönyörű korom.
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
Sem béhunyt szememet fel nem ígézheti
Lollim barna szemöldöke!

(1804 után)

Szöveggözlések: *Berzsenyi Dániel összes versei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 85. oldal

Juhász Gyula: Ősz

Opálos színei bágyadt ködében
Leszáll reám a kora alkonyat,
Kései tűzrózsák nyílnak a réten
S az égen a mély csöndesség fogad.
Nagy topolyafák gallya hullong gyéren
És sötétben hallgat a tó
S a kolomp úgy méláz a lomha légben,
Mint altató.

Hús szele híz át az ősznek a réten,
Fázik a lelkem, érzi a deret,
Keresnék valamit a messzeségben,
Kihunyt fényt, elnémult üzenetet...
Oly hirtelen borult az est fölém
S az ősz oly gyorsan rámtalált,
Úgy állok itt a hervadó vidéken,
Mint a topolyafák.

(1908)

Juhász Gyula összes versei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 151. oldal

A **Tartalom** szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a vizsgázó

- a feladatban közölt négy összehasonlítási szempont – poétikai jellemzők, a költői én és a táj viszonya, a tájleírás eszközei és a toposzok lehetséges jelentése – mindegyikét mindkét mű megközelítésében érvényesíti,
- továbbá a négy szempont mindegyikéről érdemi megállapítást tesz.

A **Nyelvi minőség** (szövegszerkezet, nyelvi igényesség) értékelése az általános értékelési szempontok alapján történik.

Lehetséges tartalmi elemek a feladatkiírás szempontjai szerint:

A toposzok lehetséges jelentései Berzsenyi Dániel *A közelítő tél* című versében:

- a (Kazinczy Ferenc által javasolt) témamegjelölő cím a tél évszaktoposzának megnevezésével az ősze utal
- az ős és a tél évszaktopozai az általános végességtapasztalatnak képi megjelenítői: ezt a fogalmi megfelelést a 4. versszak fejezi ki
- az őszhöz és a télhez az emberi végességtudat ősi tapasztalata kapcsolódik. Ezt a személyes megtapasztalást az 5. és a 6. versszak személyes hangvételű megnyilatkozásai hordozzák
- a tavasz említése a 6. versszakban a természet örök körforgásával szemben az emberi élet múlandóságát nyomatékosítja
- a haláltudat megjelenéséhez elégikus hangnem társul a versben

A toposzok lehetséges jelentései Juhász Gyula *Ősz* című versében:

- a vers címe az irodalomtörténet ismert évszaktoposza (*Ősz*)
- a költemény első versszakának napszaktoposza, az alkonyat általános végességtapasztalatra utal
- az alkonyat leírásához az elmúlás képzetei és az életjelenségek fogalmi hiányai kapcsolódnak (bágyadt, leszáll, csöndesség, hullong, sötétben, hallgat)
- a topolyafa képe a költemény záró hasonlatában toposzként közvetlenül is a versbeszélőhöz kapcsolódik: a fa alakja a formai és lényegi hasonlóság okán az ember általános jelképe
- a 2. versszak az ős toposzát hordozza: használata a „lelkem” kifejezéssel társulva a költői én múlandóságélményének kifejezését szolgálja
- a költeményben a természeti ős és az emberi élet véghez közelsége párhuzamos: a természet örök megújulásának és az emberlét egyszerűségének ellentétét a toposzhasználat nem fejt ki

A költői én és a megjelenített táj viszonya Berzsenyi Dániel *A közelítő tél* című versében a költői én(t):

- a megjelenített tájat ismeri, sajátjának vallja (ligetünk)
- a táj őszi állapotát szemléli
- az őszi természetet a nyárhoz viszonyítva értékhiányosnak érzékeli
- az ősz és a nyár időszakát és értékeit idő- és értékszembesítő szerkezetben láttatja
- az őszi táj észlelése általános létfilozófiai megállapításokra készíti
- az ősz képei saját végességtudatának felismeréséig juttatják el

A költői én és a megjelenített táj viszonya Juhász Gyula *Ősz* című versében:

a költői én(t):

- az őszi alkonyatot és estét szemléli: a napszakot és jelenségeit önmagától függetlenül bekövetkező, elkerülhetetlen eseménynek tartja (Leszáll reám a kora alkonyat,)
- magát a táj részeként, annak jelenségeivel egybefonódva határozza meg
- az első versszak kifelé szemlélődő nézőpontját a második versszakban az önszemlélet (reflexió) váltja fel
- az őszi alkony és est jelenségeit közvetetten értékhiányokkal hozza összefüggésbe (hervadó, mély csöndesség), de ezek az értékhiányok nem uralják a versszakot; a költői én az ősz természetes kísérőjelenségeinek tartja őket
- a tapasztalt természeti élmények személyes végességtudatának felismerésére juttatják el
- az elmúlás tudatában, az őszi estében életének lelki-szellemi természetű értékeit keresi

A tájleírás eszközei Berzsenyi Dániel *A közelítő tél* című versében:

- a tájleírás rendje a távolitól a közeli részletek bemutatását hozza
- a tájleírás legfőbb eszköze a negatív festés: ez a költői eljárás a negatív tartalmú kifejezések (tarlott, hullanak) és a tagadósók ismételt használata révén valósul meg
- a költői én a megfigyelt tájat a jelzős szerkezetek gyakori használatával mutatja be (tarlott bokrai, sárga levél)
- a versbeszélő a látványelemek említésén túl a hangzáselemek (zörög), a tapintással (lengedez a Zephyr) és a szaglással kapcsolatos kifejezések (balzsamos illatok) révén is jellemzi a tájat
- A természettel kapcsolatos összetett befogadói élményért a szinesztéziák (balzsamos illatok, néma homály) és a megszemélyesítések (nem mosolyog gerezd) is felelnek.

- A negatív festést értékhiányos kifejezéseit az 'r' pergőhang ismételt előfordulása hangszimbolikailag erősíti meg (Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.)

A tájleírás eszközei Juhász Gyula *Ősz* című versében:

- az első versszak jellegzetesen impresszionista tájleírásának kontúrtalan képei költői jelzőkben gazdagok (bágyadt ködében, lomha légben)
- a költői én figyelme a teret annak minden síkjára kiterjedően járja be (ég, föld, közel, távol)
- az ellentétes térsíkok egymást többszörösen váltva, egymásnak megfelelően jelennek meg a leírásban
- a tájelemek megjelenítése több érzékszervre hatóan történik: a látványelemek mellett a természet hangjainak hiánya is a tájleírás része
- a tájfestésben a mozzanatos (hullong) és a hangulatfestő (méláz) igének is poétikai szerepe van
- a fény és árnyék viszonyainak megjelenítése az impresszionista festészet elemeinek poétikai megfelelője

Poétikai jellemzők Berzsenyi Dániel *A közelítő tél* című versében:

- a költemény 6 azonos szerkezetű, rímtelen, időmértékes, aszklepiadészi versszakra tagolódik
- a vers a tartalom és a szövegfajta szempontjából 3 belső egységre osztható: az első 3 versszakban tájfestés, a 4.-ben általános tapasztalati tanulság, az 5-6.-ban személyes láttapasztalat fogalmazódik meg.
- a költemény az antik versforma és a mitológiai utalások miatt klasszicista, a személyesség jelenléte révén pedig romantikus vonásokat egyaránt hordoz
- a vers műfaja: elégia, melynek fájdalmas tárgyát (elmúlás) panaszos hang (negatív tartalmú kifejezések: „koszorúm bimbaja elvirít” és felkiáltások: „Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!”) kíséri
- az ismételt soráthajlások a vers alapüzenetének számító végességet ellenpontosítják

Poétikai jellemzők Juhász Gyula *Ősz* című versében:

- a költemény két nyolcsoros, rímes, ütemhangsúlyos versszakra tagolódik
- az első versszak piktúraszerű tájleírása a második versszakban egy elvont léttapasztalat megfogalmazásával (múlandóság) folytatódik
- az első versszak általános elmúlás-tartalmait a versszakzáró „altató” kifejezés vezeti át a második strófa haláltudat-gondolatához

- a második versszak záró hasonlata szerkezetileg megfelel az első versszak záró hasonlatának; ez az azonosság a természet és az emberi élet őszének párhuzamát erősíti meg
- a költemény első versszakának tájfestését a benyomasos, egymásba hajló, impresszionista képek határozzák meg (Opálos színei bágyadt ködében)
- a nyelvzeneiségnek az impresszionista versben kiemelt szerepe van: pl. a lágyszó hangok túlsúlya a „gallya hullong” szerkezetben és az azt követő sorokban – alliterálva is (lomha légben) - a verbális tartalmat ellenpontoszza
- az elmúlással kapcsolatos közléselemeket a mély hangrendű magánhangzók ismételt előfordulása kíséri (Nagy topolyafák gallya hullong)
- az ismételt soráthajlások végtelenség-képzete ellentétes a verbális tartalom végesség-képzetével

REFLEKTÁLÓ SZÖVEG ALKOTÁSA

Hősök és antihősök az orosz irodalomban

„A konkrét példák említése előtt magyarázatot igényel az „antihős” fogalma is. Ez a fenomén nem az egyes művekben fölléptetett „negatív” szereplőket, a „hős” ellenlábait jelenti, hanem olyan karaktert, amely ugyanúgy kristályosodási pontja a kérdéses műnek (regény, dráma, novella), mint más esetekben a „hős”, de morálisan nem igazolható vagy erősen ambivalens filozófiát, világszemléletet képvisel. Példaként említhetjük Byron *Káin* (1821) című drámai költeményét, melyben a testvérgyilkos bibliai alak kerül a mű fókuszpontjába, s az ő nézőpontjából értelmeződik újra az ismert történet. Az olvasó nem tud egészen függetlennedni a grandiózus figura vívódásainak, benső világának, gyötrő kérdéseinek hatásától, s mivel nem gonosztevéként ábrázolja a szerző, ezért bizonyos mértékig a részvét és a szánalom is felébred iránta a befogadóban. Ám ugyanakkor ez nem olyan részvét és szánalom, amilyent Oidipusz, Antigoné vagy Hamlet iránt érezhetünk, mert Káin nem a (vak) sors, a kötelesség vagy valamely végzetes tévedés, esetleg az isteni parancs téves értelmezése miatt válik testvérgyilkossá, hanem a saját nagyra nőtt Én-jének, önnön kételyeinek, az Isten rendje elleni lázadásnak minden mást eltakaró sürgetésére – vagyis ebben az esetben az akarás volt a tett hajtóereje...

Puskin verses regényének, a Jevgenyij Anyeginnek (1833) a főhőse már a saját korában, majd a közvetlen utána következő nemzedék körében is komoly vitákat váltott ki: Anyegin alakrajzának bonyolultságát sokan negatív irányban interpretálták, „antihőst” láttak benne („szívtelen”, „hideg”, „száraz”, „önző” lény). Puskin első igazi értő kritikusa, Visszarion Belinszkij viszont éppen azt tartja a költő legnagyobb érdemének, hogy szakít a sablonos szembeállítással – elvetemült szörnyeteg versus gáncs nélküli hős –, és művében embereket ábrázol nagy lélektani hitelességgel.”

Forrás: Dukkon Ágnes 2020. Hősök és antihősök az orosz irodalomban. In: Szvák Gyula (szerk.) 2020. *Orosz hősök és antihősök. Tanulmányok a 25/3. évfordulóra.* Russica Pannonica. 16–18.
(A feladathoz igazított részletek.)

Milyen tulajdonságok, jellemzők alapján nevezhető egy irodalmi alak antihősnek? Értelmezze az irodalmi antihősök jelentőségét az epikus, illetve drámai művek kompozíciójában (történetformálás, értékszerkezet)! Kifejtésében öt irodalmi példával támassza alá álláspontját, s reflektáljon a fenti szövegrészletre is!

Megoldása összesen 250–450 szó terjedelmű legyen!

A **tartalom** és a **problémaérzékenység** szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a vizsgáló

- kifejti, milyen tulajdonságok, jellemzők alapján sorolhatunk egy irodalmi alakot az antihősök közé;
- értelmezi az irodalmi antihősök jelentőségét az epikus, illetve drámai művek kompozíciójában (történetformálás, értékszerkezet);
- kifejtését legalább öt irodalmi példával támasztja alá;
- megoldásában reflektál a közölt szövegrészletre is.

Lehetséges tartalmi elemek:

- A hős és az antihős között nem az a különbség, hogy az egyik hibázik, esendő, vét az erkölcsi normák ellen, a másik meg nem. A hősookról – még ha hibáznak is – tudjuk, hogy az értékrendjük a helyén van, és ez olyan világszemlélet és morális tartás, amivel olvasóként azonosulni tudunk, magatartását követendő példának tartjuk.

Az antihős tette morálisan nem igazolható – ahogy a fenti idézetben olvashatjuk –, avagy ellentmondásos; egy adott értelmezői közösség számára nem elfogadható értékrendet követ (pl.: a képmutató, álszent Tartuffe, a megtérése előtti Raszkolnyikov, az isteni rend ellen fellázadó, a teremtés elpusztítására törekvő, azt megkérdőjelező Lucifer, illetve Mephistopheles). Ezen antihősök többnyire törvényen kívülivé válnak, vagy egy adott társadalmi csoport számkivetetté teszi őket.

- Az antihős nem egyenlő a hős ellenlábásával (ahogy a fenti tanulmányban olvashatjuk). A mű meghatározó alakja, gyakran főszereplő. Lehet egyszerű, esendő kisember, de lehet bűnöző is. Mivel a mű központi figurája, ezért alakja a történet formálásában meghatározó.
- Az antihősök tulajdonságai és jellemzői az irodalmi művekben igen széles skálán mozognak. Lehetnek érzéketlenek, alattomosak, önzők, gyávák vagy épp erőszakosak. Ilyen például Vörösmarty Mihály *Csongor és Tünde* című művének Mirígye, Szophoklész Kreónja, Stendhal Julien Sorelje, Kosztolányi Dezső *Édes Anna* című regényének Vizi Kornélnéja (Angéla).

Lehetnek olyan kisemberek is antihősök, akiknek jelleme és tulajdonságai olyan élethelyzetet teremtenek, hogy életük mellőzi az emberi méltóságot: pl. a lázadásáig Gogol *A köpönyeg* című elbeszélésének Akakij Akakijevicse vagy Csehov „csinovnyikja”, Cservjakov.

- Az antihősök karaktere lehet ellenszenves is, egyrészt konformizmusuk, társadalmi megfelelési kényszerük (pl. Balzac Rastignacja vagy Stendhal Julien Sorelje), másrészt szeretetre való képtelenségük miatt: (pl. Tolsztoj Ivan Iljicse), vagy ellenszenvenessé teszik őket azok az ideológiák, amelyekért küzdenek (Dosztojevszkij Raszkolnyikovja). Legalább ennyire ellenszenvesek az eszmék nélküli antihősök: az orosz irodalom híres felesleges emberei (pl.: Puskin Anyeginje, Csehov Szerebrjakovja, vagy a *Három nővér* Irinája, Olgája és Másája).

- Vannak olyan antihősök, akik bizonyos tulajdonságaik révén elnyerik az olvasói rokonszenvet (pl. Jókai Mór Timár Mihály, aki a karriervágy és a boldogtalan házasság elől a természetbe és a szerelemhez menekül, Petőfi Szilvesztere, aki heroikusan küzd eszméiért, de elbukik és családját is feláldozza, vagy Oidipusz, aki egy görög sorsdráma szereplőjeként akarata ellenére nem kerülheti el a végzetet, hanem gyilkossá és vérfertőző házasságban élővé válik, illetve Esti Kornél, aki a világot próbálja megismerni és eközben az élet értelmét, a művészet értelmét olykor cinikusan, máskor esendően kereső figurává lesz).
- Az epikus és drámai művek értékszerkezetében az antihős és a hős szerepe nagyon közel kerülhet egymáshoz: e két jellemző sokszor egymásba fordul. A fejlődő vagy elbukó antihősök meghatározó része ide tartozik (pl. Esti Kornél, Oidipusz, Raszkolnyikov, Timár Mihály, Ványa bácsi).
- A mű történetalakításában fontos szerepet játszik a tény, hogy az antihős főhős (pl. Anyegin, Kurázszi mama, Hjalmar, Gregers, Torvald), vagy nem főszereplő, de a mű egyik „kristályosodási pontja”.

Az antihős főhősként szerepeltetése a mű értékszerkezetében konfliktust teremt: az olvasói tudat morális világa, értékszerkezete szemben áll az antihős értékrendjével, cselekedeteivel.

Ha nem főhős, de a mű egyik centrális figurája az antihős, akkor értékrendje a főhős értékrendjével ütközhet ((pl. Kreón, Viza Kornélné vagy Tartuffe és családja esetében).

A történetformálás szempontjából a főszereplő antihős környezetével ütközik: a konfliktus közte és környezete között alakul ki (pl. Oidipusz király vagy a megtéréséig Ivan Iljics, Anyegin, Akakij Akakijevics, Timár Mihály).

Ha az antihős nem főhős, csak központi hős, akkor a főszereplővel való konfliktusa alakítja a történetet (pl. Kreón, Mephistopheles).

A történetformálás sajátos dramaturgiája figyelhető meg az *Oidipusz király* estében, amikor a cselekvést az mozgatja, hogy a főhősnek önmagát kell lelepleznie, illetve az alteregóképzés esetében, amikor a tükörsjáték a két ént elválasztja és egybemossa (Esti Kornél). Mindkettő az azonosság, illetve különbözőség dramaturgiai kettősségére utal.

A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni.